

<https://doi.org/10.31891/PT-2025-2-19>

УДК 378.013.42:34

Юрій БРИНДИКОВ

доктор педагогічних наук, професор,
кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Хмельницький національний університет
<https://orcid.org/0000-0002-5621-2112>
e-mail: bryndik@i.ua

ГЕНДЕРНИЙ ПАРИТЕТ: ПРОГАЛИНИ ТА ЗДОБУТКИ

Дослідження передбачало вивчення та висвітлення соціально-психологічних проблем, пов'язаних із питанням гендерного паритету. Зауважено, що проблема не нова, адже розглядалась у працях чималої кількості науковців та митців минулого й сьогодення, але суспільні трансформації несуть нові виклики.

Нами окреслено генезу гендерного паритету на теренах України, висвітлено психологічний портрет жінки через аналіз творів класиків української літератури.

У доробку розглянуто нормативно-правову базу щодо гендерної рівності з її здобутками та прогалинами (декларативність чималої кількості законодавчих актів), продемонстровано динаміку гендерного балансу в державних та політичних інституціях. Надано рекомендації щодо оптимізації гендерної політики, наведено в якості прикладу систематичну та фундаментальну роботу фахівців Хмельницького національного університету.

Ключові слова: генеза гендерного питання, соціально-психологічні детермінанти формування гендерної політики, міжнародні стандарти з гендерного паритету, позитивні та негативні аспекти гендерного паритету, оптимізація гендерної політики.

Yuriy BRYNDIKOV

Khmelnytskyi National University

GENDER PARITY: GAPS AND ACHIEVEMENTS

In our scientific work, we have highlighted a critical issue that has been kept silent for many years or has been exclusively declarative. We have outlined the genesis of gender parity in the world and Ukraine, and highlighted the psychological portrait of women by analyzing the classic works of Ukrainian literature. It is noted that the problem is not new, as it has been considered in the works of a considerable number of scientists and artists of the past and present, but social transformations bring new challenges.

Scientific research aimed to identify achievements and gaps in gender parity in socially important areas of life to optimize social reforms and protect women.

The article describes the history of the gender issue and the determinants of scientific research in this area. The vector of activity of the first domestic women's organizations is highlighted, which served as a fundamental basis for the further implementation of gender policy in Ukraine.

We analyzed the regulatory framework for gender equality with its achievements and gaps (the declarative nature of many legislative acts). We demonstrated the dynamics of gender balance in state and political institutions.

The work mentions the UN founding document, the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, the Beijing Declaration, which states the importance of women's access to all spheres of life and the country's resources. It emphasizes the need to improve the social status of women. Statistics on female military personnel in the Armed Forces of Ukraine are provided, and a comparative analysis of their current situation compared to the past is conducted.

The systematic information and educational work on sex education and gender education was noted. Recommendations were provided for optimizing gender policy, citing as an example the systematic and fundamental work of specialists from Khmelnytskyi National University.

Keywords: genesis of the gender issue, socio-psychological determinants of gender policy formation, international standards on gender parity, positive and negative aspects of gender parity, optimization of gender policy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Українське суспільство зазнало трансформацій, що сприяли його оновленню: норми демократії та морально-етичні цінності стали фундаментальною основою функціонування соціуму, взаємодії його членів, відбулось вивільнення від стереотипів щодо соціального призначення людини.

Інтерес до окресленої теми викликаний можливістю перемінити застарілі погляди щодо соціальних ролей чоловіків та жінок, аргументовано довести рівність обидвох статей, попередити дискримінацію щодо жінок, які власним прикладом доводять успішність їх перебування на керівних посадах в різних сферах суспільного життя.

Аналіз досліджень та публікацій

Гендерне питання вивчалось вітчизняними та зарубіжними дослідниками. Вагомий внесок зробила М. Мід, висвітливши у своєму доробку систему гендерних норм різних народів світу на певних етапах їх становлення.

Питання соціально-правової нерівності, дискримінації жінок, її соціально-психологічні наслідки у своєму творі описав Сомерсет Моем («Розмальована вуаль»), Шарлотта Бронте зачепила питання жіночої обмеженості в суспільстві у творі «Джейн Ейр», про можливість займати відповідальні посади та діяти на рівні з чоловіками наголосила Ірен Роздобудько у романі «Неймовірна. Ода до радості».

Формулювання цілей статті

Мета статті полягає в інформуванні української спільноти щодо гендерного паритету та соціально-психологічних й правових проблем, пов'язаних із ним. Матеріал покликаний підвищити

компетентнісний рівень громадян України у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, виробленні вмінь їх застосування у практичній діяльності, можливості розпізнавати та швидко реагувати на прояви гендерної дискримінації, вміло протидіяти цьому ганебному явищу.

Виклад основного матеріалу

Суспільні перетворення та зміни не оминули чоловіків та жінок, оскільки вони і є головними суб'єктами діяльності, які ініціюють та впроваджують різні інновації. Ідея перерозподілу соціальних ролей стала обов'язковою передумовою суспільного оновлення, позбавлення застарілих поглядів щодо прав і свобод жінок і чоловіків.

Посилилось формування гендерної політики завдяки теоретичним та практичним напрацюванням фахівців. Психологи, соціологи, педагоги та медики протягом тривалого часу намагаються досконало вивчити та висвітлити окреслене питання. М. Мід в науковому доробку «Стать і темперамент» висвітлила результати досліджень гендерних норм багатьох народів світу на різних етапах власного становлення. Інтерес до заявленої проблеми посилювався, зростала кількість напрацювань спеціалістів з гендерних питань, внаслідок чого було розкрито сутнісні соціально-біологічні відмінності між чоловіками і жінками.

Історичний екскурс дозволяє нам побачити те, що боротьба українського жіноцтва за власні права розпочалась з 50-х років XIX століття і полягала у відстоюванні рівних з чоловіками можливостей у здобутті освіти. Кінець XIX століття охарактеризувався активним залученням жіноцтва до громадського та політичного життя.

На теренах України існувало чимало осередків, таких як «Кружок українських дівчат», очільники якого проводили культурно-просвітницьку роботу, переймались підтримкою гідного освітнього рівня жінок, сприяли формуванню активної громадської позиції. Не менш значимими були «Клуб русинок» та «Харківське товариство взаємодопомоги трудящим жінкам», де проводилась робота з інтелектуалізації жінок, посилення рівня їх духовності, національної свідомості; переймались питаннями житлово-побутового забезпечення українських жінок та дівчат, організовувались літні колонії для членів товариств.

Уваги заслуговує діяльність «Жіночого кружка», «Жіночої читальні», «Одеського товариства», «Київського товариства оборони жінок», головний вектор яких полягав у пошуках гарної роботи для

жінок, матеріально-правовій підтримці, працевлаштуванні, захисті прав та свобод жінок у всіх суспільно важливих сферах життя [8; 10; 13].

Державний контроль над сферою особистого життя тривав довго, обмежуючи життя жінок та посилюючи патріархальну модель стосунків. Статусно-правова обмеженість радянських жінок створювала їм додаткове соціально-психологічне навантаження. Така динаміка тривала протягом всього існування СРСР.

Опрацьовано чимало наукового доробку, присвяченого темі гендерного паритету. Але для того, щоб розвіяти стереотипи щодо упередженості українських чоловіків стосовно жінок, окремо зауважу на кількох книгах вітчизняних авторів («Сталінсько-гітлерівський геноцид українського народу» Федора Моргуна та «В рядах УПА» під редакцією Миколи Дупляка) [1; 9], де висвітлено перші правдиві факти щодо вагової ролі української жінки. Зроблю витримку з першого твору: «...слідом за фронтом, наступаючими на захід військами, йшли групи матерів, сестер і наречених, які тягнули торби з хлібом, крупною, картоплею і всім, що Бог послав.», «...жінки обложеного міста під обстрілом англійських, французьких і турецьких суден несли воїнам продукти, воду, рятували поранених».

В другій праці згадуються дівчата Лемківщини, які брали активну участь у збройній боротьбі ОУН-УПА 1944-1947 років. Українські революціонерки працювали у Червоному Хресті, в господарських референтурах, пропагандивних, як санітарки в підпільних шпиталях чи санітарних пунктах, як зв'язкові, пов'язані з відділами УПА та ОУН, працювали секретарками при надрайонованому проводі Лемківщини та при команді куреня УПА. В книзі наведено дані про дівчат-підпільниць, які самовіддано працювали та ризикували життям за ідею визволення України.

Жінка завжди займала провідне місце в житті українців. Розум, сміливість та доброта неодноразово змальовувались яскравими фарбами І. Франко, який у творі «Притча про красу» зазначає, що жіноча врода є «небезпечним оружжям» [6], проти якого важко вистояти. Сильні і вольові жінки ставали головними персонажами творів О. Коломійця (п'єса «Фараони»), І. Нечуя-Левицького (повість «Кайдашева сім'я»). Марко Кропивницький, Тарас Шевченко прозаїчними та віршованими рядками описували жіночу чесність, щирість, доброту та рішучість. Жінці-матері були адресовані твори Д. Павличка, А. Малишка, В. Симоненка та Л. Костенко.

Завдяки низці нормативних актів рівні права отримали чоловіки і жінки, які перебувають у лавах Збройних сил України. Міноборони України повідомляє про те, що станом на 1 січня 2025 року в лавах ЗСУ

служить 70 тисяч жінок, з них 5500 осіб служать на передовій [12]. Після 24 лютого 2022 року чимала кількість жінок вступила до лав ЗСУ (ТРО) за спрощеною системою. Поступово почало зникати упереджене ставлення до жінок, адже їх професійні здобутки заслуговують на повагу.

Оскільки ми згадали про законодавство, що регулює питання гендерного паритету, варто зауважити на прогалинах та здобутках у цій сфері. Звернемо увагу на декларативний характер законодавчих актів, покликаних забезпечувати гендерну рівність. Норми Законів України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про попередження насильства в сім'ї» досі залишаються номінальними. Причини подібної ситуації наступні:

- низький рівень поінформованості жінок щодо міжнародних стандартів у сфері захисту від гендерної дискримінації: жінки часто не розуміють в який саме момент було порушено їхні права; в певних судових актах міститься посилання на ЗУ «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», де ініціатива йде від державних контролюючих органів, а не жертв дискримінації;

- юристи не вміють ідентифікувати випадки, пов'язані з порушенням прав та інтересів жінок, що призводить до дискримінації останніх;

- тексти міжнародних документів сприймаються як абстрактні конструкції, що не містять конкретних моделей вирішення проблемних питань.

Варто додати, що посадовцям необхідно бути більш уважними щодо сигналів, які подають суспільству стосовно соціальних ролей жінок і чоловіків.

Найбільш яскравими прикладами законодавчих положень, що породжують гендерну нерівність, можна назвати наступні:

- заборона на використання жіночої праці вночі; це законодавче положення має витоки з рядянщини, коли жінок обмежували в перебуванні з чоловіками в нічний час доби (за винятком родичів);

- більше 500 видів робіт є забороненими для жінок;

- норма ЗУ «Про індексацію грошових доходів населення» (№ 1282-ХІІ від 03.07.1991) [4], згідно з якою проведення індексації грошових доходів населення здійснюється в межах фінансових ресурсів бюджетів усіх рівнів на відповідний рік, надала можливість бюджетним установам у 2015 році відмовитись від

індексації грошових доходів працівників, більшість з яких були жінки, що й стало причиною їх дискримінації.

Закон України «Про місцеві вибори» [5] містить норму, що передбачає представництво осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів в депутати місцевих рад не менше 30% загальної кількості виборців у списку. Даний поріг було подолано лише в одній міській раді. Політичні партії не готові підтримувати жіноцтво на виборах, а керівні органи характеризуються гендерним дисбалансом.

2020 рік відзначився активізацією підготовки України до ратифікації Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами [7], адже Стамбульська конвенція – дієвий правовий інструмент і перспективний міжнародний договір у цій сфері. Зміст Конвенції повідомляє про недопустимість будь-якого насильства щодо жінок, домашнього, зокрема. Поряд зі здобутками в державній політиці існує чимало прогалин в площині гендерного паритету в Україні та усіх держав-учасниць Ради Європи.

Зупинимо увагу на позитивних кроках щодо гендерної рівності. В юридичній практиці запроваджено поняття гендерної ідентичності (ЗУ «Про внесення змін до Кодексу законів про працю України щодо гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації з правом Європейського Союзу», датований 12.11.2015 р., № 785-VIII) [2]. Зазначений законодавчий акт попереджає дискримінацію у сфері праці, порушення рівності прав і можливостей, будь-яке обмеження прав працівників залежно від гендерної ідентичності.

Національна стратегія у сфері прав людини головним завданням вважає забезпечення рівних прав жінок та чоловіків. У документі зауважується на необхідності впровадження міжнародних стандартів задля забезпечення гендерного паритету на законодавчому рівні; удосконаленні інструментарію захисту прав і можливостей жінок і чоловіків в політичному та громадському житті; проведенні заходів, спрямованих на подолання гендерної дискримінації, стереотипів; забезпечення можливостей рівного доступу осіб обидвох статей до правосуддя.

Органами державної влади, громадськими та благодійними організаціями проводяться систематичні інформаційно-просвітницькі кампанії, націлені на викорінення застарілих поглядів щодо соціальних ролей чоловіків та жінок, підвищення рівня освіченості щодо громадянських прав та механізмів їх реалізації. Чимало зусиль закладається для формування вмінь правників в розрізненні випадків

порушень прав та свобод жінок і чоловіків, що є наслідком дискримінаційних або гендерно нейтральних правових актів.

Вагому роль у правовій державі відіграє неупереджена судова система, що гарантує справедливість. Гендерна рівність, на якій зосереджено увагу в нашому дослідженні, передбачає реалізацію права на правосуддя (суд, правова допомога, вирішення спорів, доступ до органів із забезпечення рівності, державних інституцій).

Судова система сприяє втіленню гендерної рівності, превенції дискримінації за ознакою статі або гендерної ідентичності. Це пов'язано з широкими повноваженнями та можливостями суддів ставити перед судом конституційної юрисдикції питання про неконституційність певного законодавчого положення, що на їх думку, призводить до дискримінації особи, її прав та свобод; виносити відповідні рішення, спрямовані на подолання дискримінаційних практик; застосовувати конституційні положення, що гарантують захист від гендерної нерівності та дискримінації, де остання в усіх її проявах може створювати перепону в забезпеченні доступності до правосуддя (міжнародне експертне середовище, європейські та регіональні організації, судові інституції).

Дискримінація за ознакою статі згідно статті 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [3] – це дії або бездіяльність, що виражають будь-які розрізнення, спрямовані на обмеження або унеможливають визнання, користування на рівних підставах прав і свобод для жінок і чоловіків.

Стаття 22 зазначеного Закону повідомляє про те, що особа, яка вважає, що її дискримінували або домагались, має поскаржитись до суду, органів державної влади, місцевого самоврядування, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок за умови забезпечення процесу правового захисту, вичерпання всіх внутрішніх ресурсів.

Управлінське законодавство забороняє дискримінацію в трудових відносинах за ознакою статі, наприклад:

- розподіл на «жіночі» та «чоловічі» професії;
- недопущення жінок і чоловіків на підставі їх статі до отримання професійної підготовки, навчання;
- розрив у заробітній платні;
- неформальна зайнятість, при якій вагітні матері з дітьми до трьох років не можуть отримувати гарантовані законом соціальні виплати та пільги, пов'язані з їх репродуктивною роботою;
- дискримінація, пов'язана з доглядом дитини, вагітністю;

– різне ставлення до працівників.

Вітчизняне законодавство з питань забезпечення рівних прав, свобод та можливостей жінок і чоловіків сформовано з Конституції України, ЗУ «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», інших нормативно-правових актів.

Головна мета Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» полягає в забезпеченні гендерного паритету у суспільно важливих сферах життя шляхом правової регламентації, ліквідації дискримінації за статевими ознаками, усуненні дисбалансу між чоловіками та жінками.

У статті 6 вище зазначеного Закону України зазначено, що дискримінація за ознакою статі забороняється. Остання пояснюється як ситуація, за якої особи за ознакою статі, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнають обмежень у визнанні, користуванні правами і свободами в будь-якій формі, передбаченій ЗУ «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», крім тих випадків, коли такі обмеження мають правовий характер та обґрунтування.

Фундаментальною основою забезпечення гендерного паритету та сталого суспільного розвитку є поєднання політики гендерного інтегрування у всіх сферах суспільного життя, поліпшення становища жінок, де цього вимагає ситуація (забезпечення рівних прав жінок і чоловіків, гарантованих конституційно; розширення спектру можливостей в економіці, у сфері зайнятості, підприємництва; усунення негативних гендерних стереотипів, врахування потреб усіх груп чоловіків та жінок поза їх політичними, релігійними переконаннями, віком, расою, кольором шкіри, фізичними обмеженнями, соціальним походженням, громадянством, сімейним станом, місцем проживання тощо).

Рівність передбачає однакове забезпечення можливістю доступу до державних гарантій усіх громадян без врахування їх статі, віку, раси, кольору шкіри, політичних та релігійних переконань, соціального та етнічного походження, сімейного та майнового стану, громадянства, інших ознак.

Державна політика в Україні щодо паритету жінок та чоловіків спрямована на:

- превенцію дискримінації за ознакою статі;
- утвердження позицій гендерного паритету;
- запровадження позитивних кроків;
- попередження насильства за ознакою статі;

- забезпечення рівноправ'я між чоловіками та жінками під час прийняття суспільно важливих рішень;
- забезпечення рівних можливостей між чоловіками і жінками у сфері поєднання сімейних та професійних обов'язків;
- підтримка інституту сім'ї (відповідальне батьківство);
- пропаганда культури гендерної рівності;
- поширення просвітницької діяльності у цій сфері;
- захист суспільства від негативного інформаційного масиву, що дискримінує осіб за ознакою статі.

У сучасному вимірі гендерна політика є одним зі стовпів українського соціуму, що вимагає від різних гілок влади домовленостей, впровадження демократичних засад задля розбудови української держави. Гендерний аналіз соціальної сфери України вказує на перевагу чоловіків: протягом усієї епохи незалежності української держави чоловіки вирішують головні державні питання. У Верховній Раді лише 21% – жінки. Показник покращився у порівнянні з минулими роками, але все одно існує гендерний дисбаланс у владі.

Гендерні квоти, стратегічні державні документи та декларації, покликані забезпечувати гендерний паритет, частково допомогли у влаштуванні жінок в органи державної влади. Як було зауважено, державна політика підтримки та захисту жінок впроваджується завдяки гендерним квотам, що допомагають збільшенню кількості жінок у державній службі. Квоти пришвидшують зміни політики представництва жінок. Традиційні впровадження відбуватимуться повільно, ситуація змінюватиметься протягом багатьох років.

Зауважимо, що у першому скликанні Верховної Ради України було лише 12 жінок (2,5%) депутатського корпусу. Згодом цей показник зростає: 2012 – 9,6%. У 2013 році Верховною Радою було схвалено законодавчий акт про добровільну 30% гендерну квоту, але в 2014 році лише 1/3 зареєстрованих політичних партій дотрималась цієї законодавчої вимоги, адже санкцій та покарань за подібні порушення не передбачалось. Ситуація покращилась у 2019 році, коли майже всі політичні сили врахували 30-відсоткову гендерну квоту і найбільша частка жінок у партійних списках досягла 33-відсоткового рубежу.

Право жінок на повноцінну участь у політичних процесах у державі на рівні з чоловіками закріплено як на національному рівні так і у міжнародних документах. Наприклад, Резолюція Ради Безпеки ООН №1325 «Жінки, мир, безпека», Загальна Декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок.

Станом на 2022 рік у поточному скликанні Верховної ради було 440 депутатів: 348 чоловіків (79,1%) і 92 жінки (20,9%), і це найкращий показник за час незалежності України. В даний час практично всі країни світу надають жінкам право голосу та участі у державних процесах. Проте, бажаючих зробити це серед чоловіків досі більше, аніж жінок. Прагнення жінок брати участь у виборах сприяє дружній соціально-економічній, культурній та політичній обстановці [11].

Підсумовуючи вище викладене, варто звернути увагу на те, що збільшення кількості жінок в парламенті, місцевих радах, на державних службах – це лише перший і важливий крок до гендерної рівності в політичній сфері. Далі мають йти заходи зі збільшення кількості жінок, фахівчинь на керівних посадах в стратегічних міністерствах, комітетах, підприємствах. Насамперед варто подолати негативні упередження щодо жінок та уявлення про державну політику як «не жіночу» сферу. Для досягнення прогресу потрібні спільні зусилля та співпраця міжнародних організацій, громадських лідерок та представниць різних політичних партій, громадських організацій, що спрямовані на політиків-реформаторів, а також чоловіків-союзників.

Сьогодні відбуваються активні зміни в політичній теорії і на різних рівнях влади, і успішні українські жінки обіймають керівні посади і активно впливають на формування нових політичних сил та впровадження новацій. Для активного демократичного розвитку суспільства потрібно підтримувати жінок, які ефективно працюють на різних рівнях влади, необхідно змінювати інформаційний простір та надихатися позитивним міжнародним досвідом у цій сфері.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Хмельницький національний університет активно підтримує європейські цінності, яскравим свідченням цього є впровадження Політики рівності Хмельницького національного університету (документ датовано 30.06.2022 р.), План гендерної рівності Хмельницького національного університету на 2024-2026 роки, який опубліковано на сайті університету державною та англійською мовами.

В рідній альма-матер активно працює Комісія з гендерних питань, яку очолює проректор з науково-педагогічної роботи Скиба Катерина Миколаївна. Доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Бриндіков Юрій Леонідович створив Загальну короткострокову програму підвищення кваліфікації «Рівні права та можливості жінок та чоловіків (гендерний паритет)», яку затверджено Науково-методичною радою Хмельницького

національного університету (Протокол №7 від 23.03.2023 р.) та Національним агентством України з питань державної служби (Наказ №65-23 від 03.05.2023 р.).

Подібні кроки спрямовані на опанування низки важливих питань, які стосуються гендерного паритету, досягнення головних принципів функціонування українського суспільства. Українська спільнота розуміє необхідність поживлення роботи з дослідження гендерних проблем, що дасть змогу об'єктивніше поглянути на інтереси жінки та чоловіка, надаючи їм право вільного вибору. Ми наголошуємо на необхідності створення і впровадження в реальність за допомогою методичної, інформативної роботи, підтримки з боку законодавчої, виконавчої, судової гілок влади егалітарного типу взаємовідносин статей. Тільки за таких умов між жінкою та чоловіком не буде елементів панування та підлеглості.

Кожному громадянину потрібно опанувати гендерну культуру українського суспільства, дотримуватись норм поведінки та цінностей, які складають його основу. Це дасть можливість швидко відкинути стереотипи та пережитки патріархальних радянських поглядів щодо взаємин між чоловіками та жінками як у політичному, так і в соціальному аспектах. Ми повинні пам'ятати, що стосунки взаємодоповнення в сім'ї, колективі та в суспільстві – це шлях вирішення гендерних проблем, де виграють обидві статі, діти, батьки і суспільство в цілому.

Література

1. В рядах УПА. Збірка споминів колишніх воєнків УПА з терену Лемківщини й Перемищини. Том 2. Нью-Йорк. 1999. 604 с.
2. Закон України «Про внесення зміни до Кодексу законів про працю України щодо гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації з правом Європейського Союзу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/785-19#Text> (дата звернення: 18.04.2025).
3. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 18.04.2025).
4. Закон України «Про індексацію грошових доходів населення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1282-12#Text> (дата звернення: 16.04.2025).

5. Закон України «Про місцеві вибори» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19#Text> (дата звернення: 16.04.2025)
6. Франко І. Притча про красу. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=22310> (дата звернення: 16.04.2025).
7. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 18.04.2025).
8. Смоляр Л. О. Київське товариство оборони жінок: історія становлення та діяльності (1905-1916 рр.). Український історичний журнал, 1998. Вип. 3. С. 92–100.
9. Моргун Ф. Т. Сталінсько-гітлерівський геноцид українського народу. Факти і наслідки. Полтава : Дивосвіт. 2010. 368 с.
10. Рибак О. Перші жіночі організації у Східній Галичині і Північній Буковині. URL: <https://uk.m.wikisource.org/> (дата звернення: 12.04.2025).
11. Слово і діло. Аналітичний портал. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/08/23/infografika/polityka/30-rokiv-nezalezhnosti-yak-zminyuvavsya-hendernyj-sklad-verxovnoyi-rady> (дата звернення: 16.04.2025).
12. Суспільне новини. Веб сайт. URL: <https://suspilne.media/965741-u-minoboroni-rozpovili-skilki-zinok-sluzat-y-zsu/> (дата звернення: 16.04.2025).
13. Харківське товариство взаємодопомоги трудящих жінок (1902-1919 рр.). URL: <https://periodicals.karazin.ua/uahistory/article/view/1391/1148> (дата звернення: 12.04.2024).

References

1. V riadakh UPA. Zbirka spomyniv kolyshnikh voiakiv UPA z terenu Lemkivshchyny y Peremyschchyny [In the ranks of the UPA. A collection of memoirs of former UPA soldiers from the Lemkivshchyna and Przemyshchyna regions]. Volume 2. New York. 1999. 604 p. [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy «Pro indeksatsiiu hroshovykh dokhodiv naselennia» [Law of Ukraine «On Amendments to the Labor Code of Ukraine on Harmonization of Legislation in the Field of Prevention and Combating Discrimination with the Law of the European Union»]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/785-19#Text>
3. Zakon Ukrainy «Pro zabezpechennia rivnykh prav ta mozhlyvosti zhinkov i cholovikiv» [Law of Ukraine «On Ensuring Equal Rights and Opportunities of Women and Men»]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>

4. Zakon Ukrainy «Pro indeksatsiiu hroshovykh dokhodiv naselennia» [Law of Ukraine «On Indexation of Monetary Income of the Population»]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1282-12#Text>
5. Zakon Ukrainy «Pro mistsevi vybory» [Law of Ukraine «On Local Elections»]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19#Text>
6. Franko I. Prytcha pro krasu [A parable about beauty]. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=22310>
7. Konventsiiia Rady Yevropy pro zapobihannia nasylstvu stosovno zhinok i domashnomu nasylstvu ta borotbu iz tsymy yavyschamy [Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text
8. Smoliar L. O. (1998). Kyivske tovarystvo oborony zhinok: istoriia stanovlennia ta diialnosti (1905-1916 rr.) [Kyiv Society for the Defense of Women: History of Formation and Activity (1905-1916)]. Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. № 3 – Ukrainian historical magazine. №. 3 [in Ukrainian].
9. Morhun F. T. Stalinsko-hitlerivskyi henotsyd ukrainskoho narodu. Fakty i naslidky [The Stalinist-Hitler Genocide of the Ukrainian People. Facts and Consequences]. Poltava. 2010. 368 p. [in Ukrainian].
10. Rybak O. Pershi zhinochi orhanizatsii u Skhidnii Halychyni i Pivnichnii Bukovyni [The first women's organizations in Eastern Galicia and Northern Bukovina]. URL: <https://uk.m.wikisource.org/>
11. Slovo i dilo [Word and deed]. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/08/23/infografika/polityka/30-rokiv-nezalezhnosti-yak-zminyuvavsya-hendernyj-sklad-verxovnoyi-rady>
12. Suspilne novyny [Social news]. URL: <https://suspilne.media/965741-u-minoboroni-rozpovili-skillki-zinok-sluzat-v-zsu/>
13. Kharkivske tovarystvo vzaïemodopomohy trudiashchykh zhinok (1902-1919 rr.) [Kharkiv Working Women's Mutual Aid Society (1902-1919)]. URL: <https://periodicals.karazin.ua/uahistory/article/view/1391/1148>